

SÖTÉT REALITÁSOK

RÉMSÉGES DOLGOKRÓL REGÉLŐ MUSICALEK, VALAHOL EURÓPÁBAN, ÁLLATFARM, KORSZERŰSÍTETT, DE A HATALOM NEM VÁLTOZÓ TERMÉSZETRAJZÁT LEFESTŐ BÁNK, EMBER NAGYSÁGÚRA NÖTT VITÉZ LÁSZLÓ, BÉKÜLÉKENY HANGULATÚ ILLATSZERTÁR. IDÉN IS ÉRDEMES VOLT GYULÁRA LÁTOGATNI AZ ERDÉLYI HÉTRE.

Szerző:
BÓTA GÁBOR

Fotó:
GYULAI VÁRSZÍNHÁZ / KISS ZOLTÁN

A Valahol Európában nagyváradi előadásának pluszjelentést ad a szomszédban zajló szörnyűséges háború. A darab közvetlenül a II. világháború után játszódik, amikor apátlanná-anyátlanná vált gyerekekből, kis- és nagymaszokból álló hordák árasztották el Európát – garázdálkodtak, és veszélyesek voltak. Kivert kutyaként üldözték is őket, akik alapvetően semmiről sem tehettek, hiszen a háborút nem ők csinálták.

Ahogyan most sem azok csinálják, akik menekülnek előle.

Többször is elolvasom a Gyulai Várszínház műsorfűzetében azt a mondatot, hogy „az egyre csak pusztuló világ romjai között jókedvű gyerekek csapatokba verődve küzdenek az életben maradásért”. Kissé kiráz tőle a hideg. Fölmegyek a nagyváradi Szigligeti Színház honlapjára, ott is megtalálható ez a mondat. Azoknak, akik most veszítették el a szüleiket, testvéreiket,

ket, rokonaikat, nincs hol lakniuk, nincs mit enniük, földönfutók, tényleg az lenne a legfőbb jellemzőjük, hogy jókedvűek? A musical műfaja nem engedi, hogy letaglózók legyenek? Netán a nézők nem is azonosulnának velük, ha a helyzetüknek megfelelően búvalbélt idegzsábák, gyakran akár kibírhatatlanul hisztisek lennének? Ami nem zárná ki, hogy olykor vidámak, játékosak is legyenek, de erre legyengülten, farkaséhesen viszonylag kevés

az esély. A musicalnéző ezt valószínűleg tényleg nem bírná elviselni. Nem akar gyerekeket rongyokban látni. Azt szereti – mint ezúttal is –, ha hosszas vándorlás, útszáj alvás és a háborús viszontagságok dacára a gondos öltöztetők úgy kivasalják a ruháikat, hogy egyetlen gyűrődés sincs rajtuk, és ha a főhős gyerkőc, Kuksi, „cukorfalat”. Ez engem már az ősbemutatón is zavart az Operettszínházban, mégis újra és újra a Valahol Európában hatása

alá kerülök. Leginkább a Béres Attila által rendezett egri verzió rendített meg. Amikor a Szegedi Szabadtéri Játékokon is grandiózusan, szuperlátványosan, de kevésbé lélekéből fakadóan színre vitte a darabot, sokkal kevésbé hatott rám. A musicalváltozat – ami Radványi Géza megrázó filmje nyomán készült – fő erőssége Dész László zenéje. Szépen fájdalmas, de fülbemászó dallamokat írt, amelyekben ott a temérdek szenvedés, ami aranyfedezetet

jelenthet az örömhöz, és igen, az embertől elidegeníthetetlen vidámsághoz is.

A színház Liliput Társulatának tagjai ként körülbelül húsz gyerkőc árasztja el a színpadot. Képzett gyerekszínészeknek tűnnek: tehetségesen táncolnak, énekelnek, képesek eljátszani, hogy bíznak a jobb jövőben, és az ígéretnek megfelelően viszonylag jókedvűek. Kiliti Krisztián játsza Hosszút, a bandavezért, aki nevelőintézeti srácból érik másokért felelősséget vállaló férfivá. Benczi Tekla, a fiúruhát öltő, rejtőzködő Suhanc lesz a szerelme és ugyancsak a többiek vezetője. Hanyecz Debelka Róbert az egykori nagy zongoraművész, aki egy kastélyromba menekül, magányba zárkózik a vészterhes időkben, és aki majd befogadja a hozzá betévedő bandát. Ő a humanizmus megtestesülése. Nem véletlen, hogy olyan jelentős színészek adták ezt a szerepet, mint Haumann Péter, Kulka János, Csendes László, Mácsai Pál és Reviczky Gábor. Kuksiként Hanyecz Debelka Ágoston maga a naiv tisztaság, ártatlanság. Ő aztán igazán nem tehet semmiről, mégis áldozattá válik.

A TETTREKÉSZSÉG, AZ ÉLETÖRÖM, A SZABADSÁG ÉS VELE EGYÜTT A HARSÁNY SZABADSZÁJÚSÁG ARAT DIADALT

Nincs élő zenekar, amit eléggé nehezményezek, de érződik, hogy a teljes szereplőgárda hatalmas erőbedobással játszik. Mélyről fakadó fájdalom is megjelenik a produkcióban, amit végül többen könnyes szemmel, hosszan megtapsolnak.

A vásári bábjátékok viszont tényleg egyértelműen vidámak, annak ellenére, hogy folyamatosan megy bennük a csi-

hi-puhi, az adok-kapok, az öldöklés. De rendszerint a gonoszt, az ördögöt, sőt akár magát a halált gyilkolják bennük vérbő vehemenciával. Vitéz László figurájában a kicsattanó egészség, tettekészség, életöröm, a szabadság és vele együtt a harsány szabadszájúság arat diadalt. Megmutatva azt is, hogy a vásári játékosokat nehéz volt cenzúrázni, korlátozni a szókimondásban, hiszen könnyen szedték a sátorfájukat, ki játszva és kifigurázva azokat, akik meg akarták regulázni őket. Tapasztó Ernő nyelvöltögető gúnnyal teli rendezésében a Szegedi Pinceszínház és az Aradi Kamaraszínház színészei Az özvegy Karnyóné s a két szeleburdiak című vígjátékot mutatták be, vásári bábjáték stílusban. Ráéreztek, hogy Csokonai minden látszatekintélyt, felfuvalkodottságot, modorosságot, hazugságot parodizáló, felvágott nyelvű diáktrefája mennyire rokon Vitéz László mentalitásával. Ezt tavaly a kisvárdai színházi fesztiválon láttam, most Gyulán is jelen volt. Idén megnéztem az ugyanabban a díszletben adott testvér produkcióját, a Vitéz László és az elátkozott malmot

elferdít szavakat, ez rendszeres humorforrás. Miközben fenemód bátornak tűnik, azért emberien félős, mulatságosan képes berezelní. Van benne valami szertelenül gyermeki, hasonlít egy kíváncsi, túlmozgásos kiskamaszra.

Kemény Henrik, halhatatlan alakítója is hasonlított rá. Pajkos gyerkőc maradt csaknem haláláig, akkor is, amikor már nehezen mozgott, akkor is, amikor betegség kínoztta, és félni lehetett attól, hogy egyik fellépését mondja le a másik után. Most Éder Enikő „Vitézkedik”. Arca bohócosan fehérre meszelt, jól áll neki a tűzpiros hacuka a hegyes sipkával. A különböző ördögök, „suvikszos pofák” fejét harisnya-szerű anyaggal borítják be, így nem látszik a művészek arca. Szaggatott mozgással, gyakran förmedvényesen fenyegető, mégis mulatságos hanggal idézik meg a sátánfátyalakat. A palacsintasütővel püfölésükkel persze nem a valódi fejük koppan kellő élvezetességgel – mint a bábuk fakobakja –, hanem dobbal segítenek a paraván mögül a kellő hangzás érdekében. Ez így kissé csinált, bábok esetében hihetőbb és groteszkebb az „agyonklopfolás”. Jó ötlet, hogy amikor kimúlik egy-egy ördögi pofa, bábbá változik, kiteríthető a paravánra, és Vitéz László tapssal kísért vitustáncot járhat rajta. A végső tapsnál pedig ezeket a kilapított fickókat előzékenyen, nagy ováció közepette kidobálja nézők közé. A gyerekek boldogan viszik haza a bábokat, mintha ők győzték volna le a gonoszt. Tulajdonképpen a bekiabálásaikkal, buzditásaikkal jócskán közreműködtek benne.

Éder Enikő nem csupán az igazságért harcol bábhósként, hanem Gertrudisként ő a magyarokon basáskodó királyné is a Bánk című előadásban, ami a Kabóca Bábszínház, a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház és Veszprémi Petőfi Színház közös produkciója. Szabó Borbála – ahogy ezt már többen megtették,

is Gyulán. Ebben is hatalmas paravánt használnak, ami mögött derékig látjuk a színészeket, miként az úgynevezett kesztyűbábokat szoktuk, akik kilógatják a paraván elé rongylábaikat, ahogy ezúttal szintén megtörténik, csak a megszokottnál jóval nagyobb méretben. A bábhős be nem álló szájával harsogja a magáét. Véletlenül vagy készakarva, félre is hall dolgokat,

például Illyés Gyula, Mohácsi János vagy Nádasdy Ádám – átírta a Bánk bánt. A cél ilyenkor általában ugyanaz: a fennkölt, ünnepélyes, régies szöveget „lerántani” a mába, közérthetően egyszerűbbé tenni Katona József művét. Bár Tarnóczy Jakab a Kamrában éppen azzal tüntetett, hogy az eredeti, veretes drámát rendezte meg, és kiderült, ha megfelelő koncepció van mö-

George Orwell 1945-ben írt kisregénye, az Állatfarm is egyértelműen szörnyűséges irányba halad. Eredetileg a sztálini Szovjetunió gyilkos humorú satírája, de tágabb értelemben arról regél, hogy a legjobbnak tűnő eszme is hogyan képes homlokegyenest a visszájára fordulni. A demokrácia ideájából, az egyenlőség meghatározó elvéből miként lesz áldemokrácia, majd akár vé-

énekelnek. Számomra ez már kicsit sok is. Nekem az olykor elhalkuló, sőt elnémuló rettenet, a félelemmel teli csendek többet mondanának, mint a rendszeresen felszórt hangerő és a túlmozgás, amiből kevesebb hatásosabb lenne. Ilyen töménységben viszont már-már monoton. A hatalmat magához kaparintó I. Napóleon fődisznóként Viola Gábor ünnepelteti magát, beképzelt öntömjénezéssel parádézik, hinti a hazug ígét. Farkas Loránd I. Hóglyó, szintén disznó, aki némiképp ellenszegül, míg nem száműzik, kikiáltják főellenségnek, ezzel együtt főellenzékinek. Mindenkit vele ijesztgetnek, mintha a legelvetemültebb, legveszélyesebb sátánfattyá lenne. Szemügyre vehetjük az ellenségképzés „üdvös” módszerét, a félelemkeltés hatásos mechanizmusát.

László Miklós Illatszertár című színművében – amit nyár elején kiváló előadásban láthattunk a Városmajori Szabadtéri Színpadon, a tatabányai Jászai Mari Színház vendégjátékában – látszólagos béke honol. Patyolattisztaságú drogériában, elit környéken, a Váci utcában játszódik, kikeményített fehér köpenyes eladók között. De itt is dúl a magánéleti és szakmai féltékenység, megy a furkálódás, állandósulnak az összeeszedülések, ahogy ezt a Sztálmárnémeti Színház Harag György Társulata is remekül megmutatja jó karakterekkel, nívós színészi teljesítményekkel, nagyszerű összmunkával, Márkó Eszter értő rendezésében. László Miklós műve szerint csaknem eljutunk a tragédiáig, jócskán kibillen az egyensúly, de ebben az esetben ez még – bár bizonyos megalkuvással – visszabilenthető a normalitás irányába.

Az Erdélyi Hét előadásainak jelentős része azonban ennél sokkal sötétebb képet fest. Sajnos hajlok rá, hogy minden abszurditásuk ellenére ezek képviselik inkább a realitást.

(Erdélyi Hét, 2022, Gyula)

A DEMOKRÁCIA IDEÁJÁBÓL, AZ EGYENLŐSÉG MEGHATÓ ELVÉBŐL MIKÉNT LESZ ÁLDEMOKRÁCIA, MAJD AKÁR VÉRES TERROR

götte, így is igencsak ütőképes lehet. Szabó azonban szlengszavakat is beletéve, maivá nyesegette. Némiképp leegyszerűsítő, de szintén működőképes verzió született. Érzékletessé teszi, hogy a kétszázharminc éve írt tragédia óta nem sokat változott a hatalom természetrajza. Megszédít, torzulni lehet tőle. Elveszíthető az addig józannak tűnő gondolkodás is. Odalesz a tisztánlátás. A trón magasságából az alul lévők már-már nem is látszanak és nem is hallatszanak.

Tiborc pedig logikusan, a napnál is világosabban érvel, főleg, ha Tokai Andrea alakítja. Tavaly Luciferként láthattuk ugyancsak Gyulán, Az ember tragédiájában. Akkor is metsző elmével sorolta az érveit. Most is ezt teszi. Nem alázkodik meg, pontosan tudja, hogy neki van igaza, és valószínűleg azt is, hogy nem sokra megy vele. De azért emelt fővel mondja a magáét. A tekintete vádló, bár már ez sem segít, akkor sem, mikor Sebestyén Hunor Bánkja eszmélni kezd. Márkó Róbert rendezése világossá teszi, hogy már nem lehet visszafordulni a tragédiához vezető úton.

res terror. Az eszmékben való hitből hogyan lesz számítás, pénz- és hatalomvágy, mások gátlástalanul kegyetlen elnyomása, hogy teljesedik be az elaljasodás folyamata. Erős Ervin, Klemm Dávid, Lénárd Róbert Orwell nyomán írtak huszonegy dalt tartalmazó, a musical és a rockopera határán mozgó zenés játékot a Kolozsvári Állami Magyar Színház számára, amit a teátrum – a nagyváradiakhoz hasonlóan – élő zenekar nélkül ad elő. Ilyen zenei igényű darabnál nem tudom elfogadni a fél playbacket. A színház lényegéhez tartozik, hogy élő, a felvétel nyilvánvalóan nem tud alkalmazkodni a színészek és a közönség pillanatnyi hangulatához, röghöz köti, korlátok közé szorítja a szereplőket. Néhány tagú zenekar is több mint a konzervzene, ahogy például ezt tavaly Gyulán éppen a kolozsváriak emlékeztetése Hegedűs a háztetön produkciója is bizonyította.

Amúgy színes, látványos előadás az Állatfarm, Jakab Melinda koreográfus jócskán megmozgatja benne a színészeket, akik különböző alakzatokba rendeződve, teljes erőbedobással táncolnak, és teli tudóból